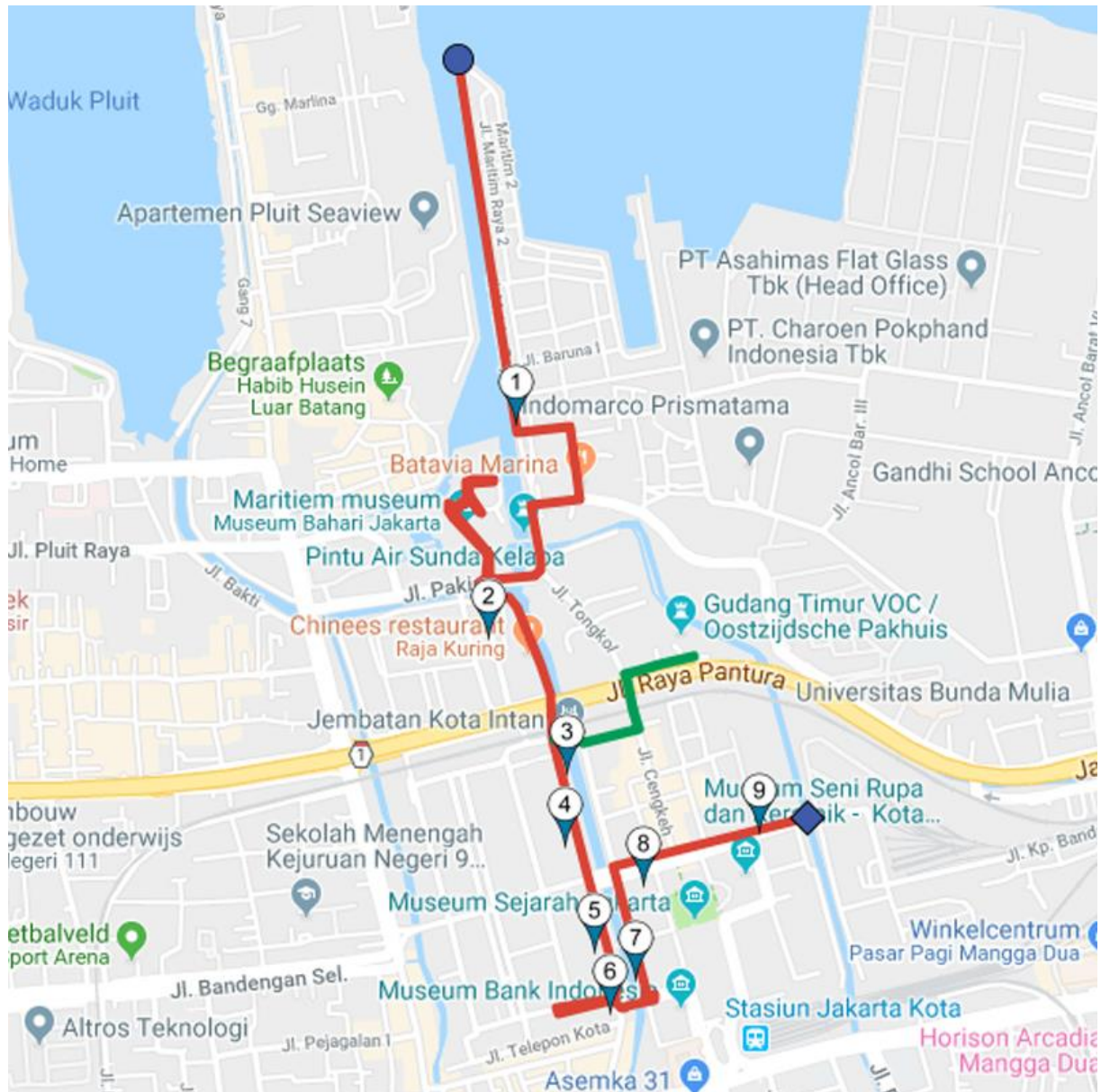

Jakarta 1 – Havenkanaal – Kali Besar

Afstand: 4¾ km. (+ 1100 m. v.v. voor 'uitstapje').

Openingstijden: Museum Bahar en de Uikijk: dinsdag-zondag: 9-15 uur.

Rustpunten: Restaurant VOC Galangan (Jl Kakap 1), Café Batavia (Taman Fatahillah) met Europese prijzen en goedkoper in die buurt Kantin Mega Rasa (Jl Kali Besar Timur IV 1-2).

Begin van de wandeling: noordelijkste punt van **Jl Maritim Raya** (Kanaalweg).
Jl Maritim Raya is de weg langs de Pelabuhan Sunda Kelapa, de oude haven.

Om daar te komen: neem een taxi naar Pelabuhan Sunda Kelapa.
Ga via Jl Lodan Raya naar de ingang van het terrein: Jl Pagmawati.
Betaal entree: voor de taxi 5.000 en per persoon 2.500 Rp. (2018).
Ga na de ingang linksaf en daarna rechtsaf.
Rijd rechtdoor tot het uiterste einde van de weg.

De reede van Batavia wordt nog altijd met regt voor eene der beste ligplaatsen der wereld gehouden. Zij is wel is waar van het Noord-west tot Oost-noord-oost open, doch door zeventien eilandjes van onderscheidene grootte gedekt zijnde, kunnen er ten minste twaalf honderd schepen eene veilige ankerplaats vinden. [Olivier]
Niets verklaarbaarder dus, dan dat kapitein Merkes teekenen van baloorigheid begon te geven. [Nievelt]
En, toen we nu de reede van Batavia naderden, kwamen tal van inlandsche bootjes naar het schip geroeid; [De Wit]
De gewoonte om aan boord te komen bij vertrek of aankomst der schepen van de groote vaart, dateert reeds van 1632. [Ido]

De nieuwe havens liggen in Tandjong Priok, van hier hemelsbreed 8 km. naar het oosten. In 1883 werd daar de eerste haven geopend.

Eind van de Kanaalweg.
Langs het Havenkanaal naar het cafétje aan zee, waar we koffie dronken. [Walraven]
Aan het uiterste eind van het jaagpad brandde een groot vuur op het zand. Het bleek een Japanse lijkverbranding! [Walraven]
Met Erika naar 'Zeezicht', maar we worden teruggestuurd door een politiepost. [Jansen]

Ga de Jl Maritim Raya in zuidelijke richting

**Bezie dees kleene vloot, tot zinkens toe geladen,
Die in de haven bruischt. Bezie den andren kant,
Daar duizende Kanoos de vruchten van dit land
Aanvoeren op den rug van Javaas heldre stroomen,
[Jan de Marre – Du Perron]**
**In feestelijk verbeiden als in ondertrouw
liggen de grote zeilers aan de overkant;
de trampers met de felle menierand,
de slanke Makassar en de ronde Boetonnezen,
de fiere Boegis en de zware Madoerezen,
de tongkangs en de wangkangs uit
het land van Li Tai Peh.
[Mahieu]**

Ongeveer 100 m voor een gesloten hek over de volle breedte van de weg, buigt het verkeer links af.
Dit is ook de laatste plaats waar de Kleine Boom heeft gelegen. Plattegrond 1

Lang voordat Tandjong Priok het punt werd, waar de nieuwelingen uit het oude Europa voor 't eerst den voet op Indische bodem zetten, was de z.g. Kleine Boom de plek waar zij debarkeerden, wanneer na een maandenlange reis de sloep hen van het zeilschip naar den wal had gebracht.
Daum, Noordervliet, Olivier en Ten Brink verhalen over aankomst en vertrek.

Ga 'met het verkeer' linksaf: Jl Baruna I.

Ga rechtsaf Jl Pagmawati.

Ga rechtsaf Jl Lodan Raya.

Ga linksaf: Jl Krapu.

Links: In zeer slechte staat.

Stadsherberg.

Wel ontstond toen behoefte aan een punt van bijeenkomst aan de haven, waarvan de oprichting van de thans nog bestaande Stadsherberg het gevolg was. Dit was in 1849.

Zoolang de haven in gebruik bleef en men uit Holland komende hier voet aan wal zette, bleef de Stadsherberg de plaats van ontvangst voor ieder, die aankwam en een centrum voor de handelaren.

Ga de brug over de Ciliwung over, over het noordelijke deel van de voormalige kasteelgracht.

Ga rechtsaf: Jl Pakin.

Hier vlakbij bevond zich 'Parel', de noordwestelijke punt van het voormalige kasteel. (± 1620 - ± 1720 tot 1809)

Ga de brug over de Kali Besar over, over het westelijk deel van de kasteelgracht.

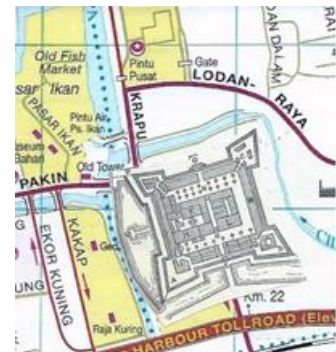
Ga rechtsaf: Jl Pasar Ikan (Aquariumweg).

Rechts: Kompleks Museum Bahari.

'De Uitkijk' is gebouwd in 1839 op het Bastion Culemborg, dat in 1645 een onderdeel vormde van de stadswal. De toren diende als uitkijktoren en later als meteorologisch station. Aangeraden wordt om de toren, niet nu maar op de terugweg te beklimmen.

Ga schuin links: **Jl Pasar Ikan**

Links: Museum Bahari – maritiem museum. Open van 9-5, ma dicht. Entreekaartje geldt ook voor 'de Uitkijk'.

De Westzijdse Pakhuizen zijn gebouwd in 1652. Het jaartal 1719 boven het poortje in de stadswal duidt op een verbouwing. Nu wordt er de maritieme historie van Indonesië verduidelijkt aan de hand van kaarten, scheepsmodellen e.d.

Van de haven gingen wij de Westzijdsche pakhuizen bezichtigen, die aan den ingang der stad liggen, mitsgaders de ongemeen fraaije Lombongs of koffij-magazijnen van het Gouvernement. Alle deze gebouwen, die nog in den tijd der Compagnie werden opgericht, geven een grootsch denkbeeld van den bouwtrant van die dagen, waartoe men Europese werklieden en Europese bouwstoffen bezigde. [Olivier]

Schilderhuis.

Bij Pasar Ikan ben ik geweest, bij den ouden stadsmuur. Wij hebben den walgang gelopen, waar de schildwacht liep. Wij hebben gestaan in de stenen 'peperbus', die hem tot schuilplaats diende bij regen. [Walraven]

De G.G. Mossel ging in 1759 zelfs zoover dat hij het op wacht staan van Europeanen overdag te afmattend vond en het 'bekrompen schidershuysje' te klein als beschutsel tegen de hitte der brandende zon.

Ga aan het einde van de weg even **recht**door.

Links: het begin van de muur van een bastion.

Dit was het bastion Zeeburg. In de vorige brief had ik natuurlijk gelezen, dat jullie nog eens naar Oud-Batavia zijn gaan kijken. Dat was heel aardig om te hooren. Ik had wel graag met jullie op de muur van het bastion gezeten, van Zeeburg, om te bespiegelen over het verleden.

Het is inderdaad het verleden, dat op je toekomt daar, oud-Holland in Indië. Ik ben blij, dat ik het je heb kunnen laten zien. Die herinnering zal je altijd bijblijven, ook al kom je hier niet meer terug. [Walraven]

Ga terug en **ga linksaf**.

Ga op de T-kruising: **linksaf**.

Rechts: In restauratie (Pasar Heksagon, gebouwd als 'vischloods' – 1926, Bond & Ogilvie).

Na de bocht naar rechts, lag **links**:

Het Instituut voor de Zeevisserij met het aquarium:
Wie hier komt, moet ook het aquarium niet overslaan! Het is maar een klein aquarium, maar het bevat zeer veel moois, en de vissen worden goed verpleegd. [Walraven]

“Hebt u Pasar Ikan al gezien? O, daar heb je vissen als paradijsvogels! Maar ze moeten bóós gemaakt worden; nou, en toen maakte die man ze boos voor ons en toen werden ze vúúrrood gewoon, vúúr-róód!” [Du Perron]

We vinden een bank in de tuin van 't Aquarium en hebben toch nog uitzicht op 't water en op de prauwen die met scheefhangende zeilen en bont beschilderd houtwerk binnenkomen. [Jansen]

Ga terug en op de T-kruising **recht**door: **Tempat Pelelangan**.

Nieuwbouw op de plaats van de voormalige Visveiling.

Vischveiling Pasar Ikan.
... of een oude, beroemde, als de vismarkt in de benedenstad met zijn scherpe zilte geur, waar de warme zeewind en de in vele kramen uitgestalde koraalgewassen, schelpen en gedroogde wieren de herinnering wakker roepen aan het zacht sissende schuim op de witte strandjes van de eilanden in de baai van Djakarta. [Haasse]
Vandaar naar de Passer Ikan per 'deleman' waar we de vischveiling in vollen gang zagen. [Walraven]

Ga terug naar de Uitkijk. Tussen de Westzijdse Pakhuizen en de Uitkijk stond de Vierkantspoort.

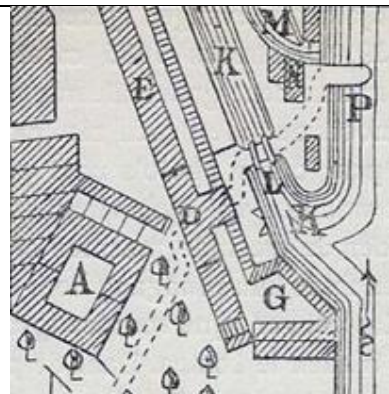
Wij wandelden over de gronden van de westzijdse pakhuizen, een goede twee eeuwen oud. Wij bekeken de Uitkijk, nog niet zoo oud, en Culemborg. Hier ergens was de plaats van het Vierkant, waar iedereen aankwam, die pas in Indië arriveerde, en waar zijn blik het eerste viel op de galg. [Walraven]

A - Het Vierkant / D - Vierkantspoort / E - Westzijdse Pakhuizen

G - Culemborg (de Uitkijk) / K - Stadsbuitengracht

L - Vierkantsbrug / N - Tolhuis / P - Boom

In de 17de eeuw lag de Boom aan de westelijke oever van de rivier.

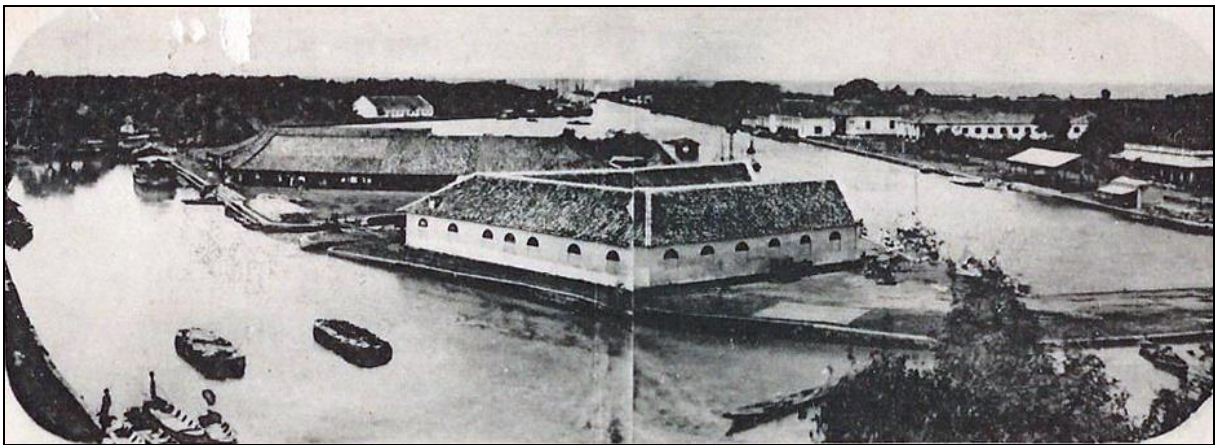
Links: Menara Syahbandar.

'de Uitkijk', Posthuis Politie Sectie II.
Gebouwd in 1839 op het Bastion Culemborg, dat in 1645 een onderdeel vormde van de stadswal. De toren diende als uitkijktoren en later als meteorologisch station.

Wij wandelden over de gronden van de westzijdse pakhuizen, een goede twee eeuwen oud. Wij bekeken de Uitkijk, nog niet zoo oud, en Culemborg. [Walraven]

Uitzicht vanaf de Uitkijk naar het noorden:

In 1832 werd de eigenlijke haven een dood zeekanaal, door de rivier bij den Uitkijk af te dammen en haar meer westelijk een nieuwe uitwatering te geven, de 'Moera bahroe'. Op de foto van het midden naar de linker kant. Deze nieuwe loop van de Ciliwung naar zee liep noord van de Uitkijk (naast de huidige Jl Pasar Ikan) en via de al bestaande Stads Buitengracht. Op het eind van die gracht boog de waterloop naar het noorden en liep 'naast' de huidige Jl Muara Baru naar zee.

**We komen in Pasar Ikan, de oude vissershaven. [Ferguson]
Pasar Ikan doet zijn naam geen eer aan, vis valt er niet te bekennen. [Vervoort]
Men ziet er wel eens een kaaiman. [Olivier] Zij maken vooral het moerasland rondom de monding der Kali Betawi onveilig. [De Wit]
Z.K.H. doodde acht krokodillen, die successievelijk op het droge werden gehaald en later in een prauw meegevoerd. [Ido]
Naar de vloedbossen, voorbij de Pasar Ikan. De plek was niet**

gunstig voor het voeren van amoureuze of diepzinnige gesprekken, maar lag tenminste een eind buiten de bewoonde wereld. [Haasse]

Uitzicht naar het zuiden:

Zie voorgaande teksten betreffende het kasteel.
← De zwakke bocht in de rivier links herinnert aan de 'vijver' tussen de rivier en het kasteel, waarin 'het speelhuis' stond.

De In 1997 gerenoveerde
Timmerwerf van de VOC. →

Ga bij het verlaten van 'de Uitkijk' linksaf.

Ga rechtsaf: JI Pakin.

Ga linksaf, over de brug: **JI Kakap** (Werfstraat).

In de JI Kakap meteen **links**: VOC Galangan (restaurant).

Ga na de brug linksaf en volg de weg naar rechts.

Plattegrond 2

Foto uit 1984 van de in 1997 gerenoveerde Timmerwerf van de VOC, het huidige café 'VOC Galangan'.

Wij begaven ons nu naar de werf, en naar de haven, waar ik twee tjunias of groote inlandsche vrachtschuiten zag binnenkomen met militairen beladen. Het was een detachement, dat pas uit Europa was aangekomen en thans ontscheept werd. [Olivier]

Rechts: Raja Kuring, de rond 1997 gerenoveerde Ankerwerf.

Al de Djakartase kali's, goten en grachten schuiven heel langzaam naar zee, net als de kano van Paul van Ostayen. Hoe dichter bij zee, hoe langzamer het gaat. Bij Kali Besar schijnt het helemaal niet meer schuiven en dicht bij Pasar Ikan schuift het vaak weer terug. Hier is het water zo op het oog taai-vloeibaar. En zwart. Zoals dodol depok ongeveer. En de lucht is 'ondragelijk – als van lijken'. Gelukkig dat hier vaak onbezorgd de ètjèng drijft in brede kraggen van baby-blue, ongerijmd smetteloos op die gore poelen. Maar is er eerlijk gezegd wel iets helemáál lelijk aan mijn Djakarta? [Robinson]

De Groote Boom (het kantoor van de ontvanger en het entrepot) lag op de plaats van het viaduct van de JI Tol. Eerder lag aan deze kant van de kali de vismarkt.

Sedert de haven van Tandjong-Priok in gebruik werd genomen, is de levendigheid aan den boom en op de Kali Besar ('grote rivier'), zoals hier de Tji Liwoeng genoemd wordt, heel wat minder geworden .

Vervolg de weg langs de Kali Besar en ga onder de JI Tol door.

Ga onder het spoorwegviaduct door en ga rechtdoor: JI Kali Besar Barat.

In de 18e en 19e eeuw de Groote Rivier geheten. Eind 19e eeuw werd de naam veranderd in Kali Besar. De daaraan gelegen kades heetten Kali Besar West en Kali Besar Oost.

Rechts Jembatan Kota Intan.

Plattegrond 3

Hoenderpasarbrug.

Oostelijk van de brug lag de Hoenderpasar.

... gevoel ik spijt, als ik bedenk, dat bij mijn komst in dit land Pantjoeran nog niet gedempt moet zijn geweest, en 'het rondeel' nog op Glodok bestond, en dat ik daar niet aandachtig naar heb gekeken. Dat er meer ophaalbruggen waren in dien tijd dan alleen de Hoenderpasserbrug, en dat ik, komende uit een land vol ophaalbruggen, daar onverschillig aan ben voorbijgegaan. [Walraven]

Een uitstapje naar de Oostzijdse Pakhuizen: 1100 meter v.v.

Ga linksaf, de brug naast de Hoenderpasarbrug **over** en **rechtdoor** **Jl Nelayan Timur** (Amsterdamstraat).

Ga linksaf: Jl Tongkol (Kasteelweg).

Bij het spoorwegviaduct lag de Amsterdamsche Poort. **Toen weer terug, langs het 'heilige' kanon en door de Poort – (wat hebben ze die mooi gewit). [Walraven].** Na het spoorwegviaduct en het viaduct van de tolweg: **rechtsaf**: het terrein op. Na ± 200 m schuin **links**, een schuin op de looprichting staand gebouw: Tussen 1748 en 1759 zette men drie pakhuizen.

Foto uit 2005.

Die welke aan de andere zijde van de rivier liggen en de Oostzijdse pakhuizen genoemd worden, komen bij de eerstgenoemden niet in aanmerking zoo min wat hunne hechtheid als wat hunne ruimte en fraaiheid betreft [Olivier]

Ga terug naar de Hoenderpassarbrug en

Vervolg de route over de **Jl Kali Besar Barat**.

Rechts: 48. Gebouwen met pilaren en houten bovenbouw (Catz Java Trading Co.).

Maar altijd heeft de Compagnie ook heel veel baksteen uit Holland ingevoerd, tot 1798 toe. Zij kon dat gereedelijk doen, omdat hare uitkomende schepen steeds ruimte over hadden, aangezien het Oosten destijds geene Europeesche artikelen noodig had of verlangde. Men vindt dan ook in en om Batavia overal de bijna onverwoestbare vaderlandsche klinkers in den grond, in stoepen of goten of pilaren.

Rechts: 44-47 Onmi Batavia Hotel (1995).

Rechts: 43. Naamloos.

Plattegrond 4

Handelsvennootschap v/h Maintz & Co en Consulaat van Noorwegen en van Portugal. (1920, AIA – Ghijsse).

De agente van de DAGD te Batavia, de firma Maintz & Co., verzocht toen aan onze regering een ambtenaar naar Colombo te zenden voor het voeren van onderhandelingen met de regering van Ceylon over de lading van het schip. [Koch]

Rechts: 41. Naamloos.

Afdeeling Landsaanschaffing van het Dept. Econ. Zaken. Voordien Nederlandsch Indische Handelsbank (1878).

Batavia, 23 Mei 1869. Nieuws is hier niet, als alleen dat er een weinig windhandel gedreven wordt in tramway-aktiën, en de Indische Handelsbank door de Bataviasche Weeskamer gedagvaard is wegens smerige transaktiën in de nog smeriger zaken van Lichtenberg. [Huet]

Rechts: 40. Naamloos.

John Peet & Co (1919, AIA – Ghijsse).

Een hunner moest in staat zijn, de sterk gecompriëerde taal der Reuter-telegrammen te ontcijferen. Dat vereiste een routine van maanden. Agent van Reuter was destijds de Engelse handelsfirma John Peet te Batavia, waar een employé des middags voor de distributie van die telegrammen over de daarop geabonneerde bladen zorgde. [Koch]

Links: Brug over Kali Besar (Middelpunts Brug).

Ik had nauwelijks een halve gulden bij mij, en dezelfde reflex-beweging had plaats: ik riep hem toe te wachten en rende zo hard ik kon de brug van de Kali Besar over, terug naar de krant, omdat ik kans had er de chef-corrector nog aan te treffen. Ik vond hem ook en vroeg hem haastig een gulden, toen holde ik terug en vond de inlander nog op mij wachten. [Du Perron]

Rechts: Jl Kopi (Utrechtsche straat).

Echter was dit Chineesche Kamp niet hetzelfde als dat, waar de 'gele vrijburgers' vóór het jaar 1740 gevestigd waren. Dit vroegere Kamp besloeg toen de wijk Kali Besar, aan beide zijden van Roea Malakka; het reikte ten zuiden tot aan de Bacharachtsgracht. [Jl Pangeran Tabagus Angke] 't Was een met bloed gedrenkte grond, want hier werd in 't genoemde jaar een Chinezenmoord aangericht, die voor altijd een schandvlek zou blijven voor Nederland als koloniale mogendheid. De moord ontstond ten deele uit de vrees onder de burgerij van Batavia voor een Chinezen-oproer en algemeene verdelging der Hollanders; [...] Den 9 October ontstond er een brand in een blok Chineesche huizen in de Utrechtsche straat..

Rechts: "1927" Naamloos.

Plattgrond 5

Mirandolle, Voûte & Co.
Voordien 'Het Nieuws van de Dag (v. N.I.)' (1927, Reijerse – De Vries).

**De volgende dag begon ik mijn dagelijkse arbeid op het redactiebureau. [Koch]
Toen ik op de krant kwam, in het stoffige kantoor van de benedenstad, waar de zon nog gloeiender scheen dan elders op Batavia, [Du Perron]**

Rechts: 14-15 Pelayanan Pajak Pratama Jakarta Tambora.

14. Hong Kong and Shanghai Banking Corporation.
15. Hongkong Bank Building: Federation of British Industries, Asia Life Insurance Company, Sun Life Assurance Co. of Canada, The United States Life Ins. Co. Hongkong & Shanghai Banking Corporation.

Het gebouw van The Hongkong and Shanghai Banking Corporation, in de wandeling Hongkong Bank genoemd, is in de jaren 1910/1911, volgens de plannen van het Architecten-Bureau Ed. Cuypers en Hulswit te Weltevreden gebouwd.

NB. Steen met naam links van de linker deur.

Rechts: 11'Toko Merah'.

Jacobson van den Berg & Co.
 ...alleen heeft de architect, om het oud-Hollandsch aanzien van het geheel te verhoogen, de muren aan de buitenzijde opgetrokken van roode in metselwerk gevoegde baksteen, hetgeen oorspronkelijk niet zoo geweest is. Deze muren waren gewoon wit gepleisterd, zonder eenige versiering. [...] De zoo hooggeroemde interieurkunst der Hollanders leed hier volkomen schipbreuk, want het binnenhuis gelijkvloers vertoont onmiskenbare Chineesche trekken. Het is al rood en goud, dat schittert en blinkt en men vraagt zich onwillekeurig af, of men bij een Chinees te gast is.

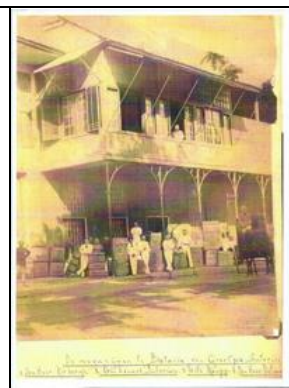
[1920] Beide herstellingen hebben plaats onder leiding van den Heer Van Hoytema, den bekenden ingenieur voor 's Lands gebouwen.

Rechts: 6 "Banteng Building" – Kantor Advokat.

Vóór 1932: N.V. Gebr. Sutorius & Co.
 Handel Maatschappij – Import van manufacturen, kramerijen, bulkgoederen, levensmiddelen en dranken.
 Bijschrift bij foto: 'De magazijnen te Batavia van Grootpa Sutorius'. →

Dit was een van de voorvaderen van de beheerder van deze website.

Rechts: 4. Naamloos.

Bank of China, voordien Firma Tels & Co.

In de eerste plaats springt in het oog, dat hier de voorgevel ongerept bewaard is gebleven; de muur is opgemetseld van rood geschilderde baksteen, zooals duidelijk zichtbaar is op plaatsen, waar het pleisterwerk heeft losgelaten.
 Zoo had men aan de Westzijde van de Kali-Besar nooit galerijbouw moeten voorschrijven, waardoor de enkele oude huizen zonder galerij thans in de verdrukking staan, terwijl die galerijbouw nu weerverlaten wordt, omdat er toch geen behoefte aan blijkt te bestaan.

Rechts: Hoekpand, naamloos.

Plattegrond 6

Chartered Bank Building, waarin o.a. gevestigd: Chartered Bank of India, Australia and China, de Import Afdeeling van Handelsmij. "Kian Gwan" en het Hoofdkantoor, Maclaine, Watson & Co. (1921, Fermont, Cuypers).

De geest ook onder de Oostersche rassen veranderde. De geest van gemoedelijkheid verdween. Zij willen iets grootsch zien en geïmponeerd worden.

Ga rechtsaf: JI Malaka (Malakastraat).

Rechts: JI Roa Malaka (Roa Malaka).

Rechts: Op de hoek JI Malaka / Roa Malaka stond in 2012 nog het laatste 'oude huisje' van deze straat..

Op de Roa Malakka (de Jonkersgracht) zijn nog mooie huisjes, die ook van binnen mooi houtwerk bevatten. Ik weet het. Maar ze zijn nu onbewoond en dus gesloten, en ik heb geen tijd den eigenaar op te schommelen. Het doet mij slechts genoeg, dat het er tenminste nog alles is en ik hoop, dat men het voor vernieling zal bewaren, zolang mogelijk. [Walraven]

De Arabieren en Mooren zijn op Java niet zeer talrijk; men treft hen gewoonlijk slechts in de steden en in de hoofdplaatsen der residentieën aan. Te Batavia bewonen zij voornamelijk de Roa Malacca en den Moorschen passar, en hebben een opperhoofd, die den titel van Majoor voert. [Olivier]

Links: 7-9 Pesero.

N.V. Handel Maatschappij Deli – Atjeh.
Voordien Hoofd kantoor voor het Verre Oosten van de Borneo
Sumatra Handelmaatschappij (verhuisd naar Kali Besar Oost 9).

[1923] Het nieuwe gebouw der Borneo Company, dat in de plaats van het oude gekomen is aan de Roa Malakka in Batavia, Dit voorbeeld van een practisch en aesthetisch kantoor-gebouw in de tropen werd ontworpen en uitgevoerd door het Architecten- en Ingenieurs-Bureau [Hulswit –] Fermont en Ed.Cuypers.

Ga terug richting de Kali Besar

Rechts: 1 Telekom.

Telefooncentrales Batavia en Tandjong Priok.

De telefoon-centrale scheen er echter een zwarte lijst op na te houden. Sommige abonné's (ook Indonesiërs, die wat te druk met Nederlanders en Engelschen verkeerden) klaagden, dat zij in het geheel geen verbinding konden krijgen; anderen constateerden met eenige verbazing, dat de telefoonjuffrouw hen pas verbinden wilde nadat zij gezegd hadden waarom zij 'n zeker nummer opbelden. [Fabricius]

Op een kaart uit 1820 staat op de plaats van het telefoonkantoor het woord 'Beurs'.

De kruising JI Kali Besar Barat / JI Malaka heette voor de oorlog Beursplein.

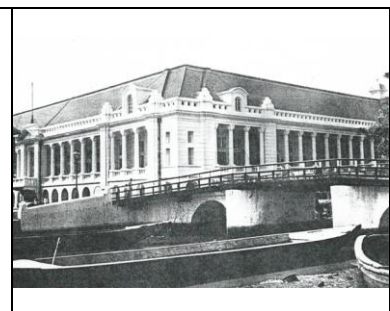
Ga de brug over.

Op de brug zicht op de achterkant van Museum Bank Indonesia.

De Javasche Bank.

Het hoofdbureau der Javasche Bank te Batavia, is van hare oprichting af, gevestigd geweest in het thans nog door haar geoccupeerde pand aan den oever der Tjiliwoeng tegenover het Chineesche kamp.

[Te zien is] den hoofdgevel aan de Kali Besar, welke een lengte heeft van 103 M. en waar o.a. de directie-vertrekken en bibliotheek zijn gelegen. In de toekomst, na doortrekking van den weg Kali Besar W., zal een afzonderlijke toegang voor de Directie hier gemaakt kunnen worden

Ga linksaf: Jl Kali Besar Timur (Kali Besar Oost).
Rechts: 1-2 PT.Skaha.

1. Assurantiekantoor Langeveldt – Schröder.
 2. Goedang Kakaco – Kerkhoff, Kerstholt & Co., Importeurs.
 Bij de nieuwe lokalen heeft men het overstek der verdieping gesteund door gemetselde pijlers en bogen, bij de oudere gebouwen heeft men dit gedaan op rond-massiefijzeren stangen van ± 7 cm. middellijn. De nieuwe gebouwen doen rustig en soliede, de oude ondersteuning doet vrees ontstaan voor invallen. Toch zijn deze ijzeren steunen statisch voldoende sterk, want geen enkele knik of buiging is te zien en van instorten ervan hebben wij nooit gehoord.

Rechts: 5-7 Bhenda Ghara Rekza.

Administratiekantoor Tiedeman & Van Kerchem

Medio Maart 1922 nam de bouw een aanvang, in Mei van dit jaar [1923] werd de hoofdverdieping (de eerste etage) in gebruik genomen. Het gebouw is zeer eenvoudig van afwerking. De versiering werd in de feitelijke constructie gevonden, waardoor een harmonisch geheel werd verkregen. (arch. L. van den Berg)

← Achter de geopende voordeuren: links de namen van verzekeringsmaatschappijen, rechts van de ondernemingen die eigendom waren van de firma.

Rechts: Naamloos.

Borsumij: N.V. Borneo Sumatra Handelmaatschappij.

Voordien MUCH: Maatschappij voor Uitvoer en Commissiehandel (1915, Cuypers-Hulswit).

Het nieuwe gebouw der Much bestaat feitelijk uit twee gebouwen, n.l. het hoofdgebouw aan de Kali Besar dat door de Much zelf wordt gebruikt en een gebouw aan de Binnen Nieuwpoortstraat dat bestemd is om te worden verhuurd.

Rechts: 10 Jasa Raharja.

Plattegrond 7

Assurantiekantoor Blom & Van der Aa, Assurantiekantoor Combinatie Sluyters & Co en de Java-China-Japan Lijn.

De directie [van de JCJ-lijn] is zoo vol lof over de prestaties van het personeel en uit in haar jaarverslag haar welgemeenden dank. Tegelijkertijd komt er f 45.000,- beschikbaar van de overwinst ten bate van het personeel. Maar... al dat geld gaat naar het walpersoneel en het varende personeel krijgt niets! [Walraven]

NB. Tegeltabelaus voorstellende een schip op zee en een huis in vlammenkrans.

NB. Op het dak "Assurantie kantoor".

... de handelskantoren aangeduid, zijn meestal ruime gebouwen van twee verdiepingen. Het bovengedeelte, blijkbaar in vroeger jaren in gebruik geweest als woning, dient nu tot kantoorlokalen, de onderste verdieping tot pakhuis en bergplaats. [Van Maurik]
 ..., om nijver aan hun schrijftafels, aan de tikmachines, of met de handen in rijst en koffiemonsters, zich bijna onafgebroken tot vijf uur bezig te houden en te vechten in den meedoogenloozen kamp... om goud... en een villa aan den Scheveningschen Weg of in Arnhem. [Wermeskerken]

Rechts: 2de zijstraat Jl Kali Besar Timur IV (Lloydstraat, voordien Theewaterstraat).
Rechts: Naamloos.

De Internationale Crediet- en Handelsvereniging 'Rotterdam' en de Rotterdamsche Lloyd.

Het jaar 1883 bracht de invoering van een aparte gouvernementstelefoondienst en de verwezenlijking der plannen tot oprichting van de naamlooze vennótschap 'Rotterdamsche Lloyd'. De stoomvaartmaatschappij 'Nederland' bestond toen al twaalf jaar lang, want haar eerste schip kwam hier op 9 September 1871 aan. [Ido]
 De ingang van de Lloyd bevindt zich op den hoek van Kali Besar en Theewaterstraat en die van de Internationale in het midden van den gevel aan de Theewaterstraat.

Rechts: Open plek.

Boekhandel Kolff & Co, Filiaal Batavia.

Milde spot met de kennis van zaken waarmee Kolff geliquideerd wordt door Japansche 'experts' uit de boekhandel die van Westersche boeken misschien de titels en misschien ook dät niet kunnen lezen. [Jansen]

[1920] De Firma G.Kolff en Co. te Batavia heeft te Leiden een agentschap gevestigd.

Ga rechtsaf: Jl Kali Besar Timur III (Pasar Pisang, vroeger avondpasar in groente en fruit).

Links: westhoek zijstraat Jl Teh (Theewaterstraat).

Plattegrond 8

Oude huisjes in Hollandse stijl.
 Boven op de nok staat nog steeds het schoorsteentje (thans niet meer zoo hoog als oorspronkelijk) en aan het onderend van den band, boven de uitsteker, het onderste trapje. Deze beide dingen, het schoorsteentje en het in het dak uitstekende trapje, zijn misschien het meest kenmerkende deel van het Bataviasche huis. Al is de onderbouw nog zoo veranderd, aan het schoorsteentje herkent men onmiddellijk den Hollandschen oorsprong of de nabootsing van den Hollandschen stijl

Links: Jl Teh.

De naam Heerenstraat werd in het begin van de 20ste eeuw veranderd in Theewaterstraat. De Heerenstraat en de volgende zijstraat, de Prinsenstraat [Jl Cengkeh] liggen in het oudste gedeelte van de stad.

Rechts: Dasad Musih Building.

Gebouw Mercurius (1922).

Aan den bouwkundige Jan H. Vromans werd het ontwerp en de uitvoering opgedragen van het gebouw 'Mercurius', eveneens drie verdiepingen hoog.

Het vervolg van de weg heet **Jl Kunir** (Gedempte Leeuwinnengracht).

Op uitdrukkelijk bevel, en onder onmiddellijk toezicht van dezen Opperlandvoogd [Van der Capellen] (want hij vreesde de lucht van Batavia niet, en bezocht de openbare werken, de hospitalen, zelfs die der Chinezen en der Melaatschen) werden verscheidene grachten gedempt, hetwelk meer stroomkracht aan de overblijvende kanalen gaf, welke laatsten allen uitgebaggerd en gereinigd werden. [Olivier]

De grachten werden eindelijk voor 't meerendeel gedempt, de koopheeren behielden in de benedenstad hun kantoren en pakhuizen, waar zij overdag den noodigsten tijd bleven besteden, maar metterwoon vestigden zij zich in de nabijheid van hun 'soos' – met christelijke vrijgevigheid de oude stad overlatend aan inlanders en Chineezen. [Van Maurik]

Rechts: Achterkant Postkantoor.

De bouw van het nieuwe postkantoor te Batavia-stad, maakte een eind aan het bestaan van een aardig Chineesch huisje, dat onder Hollandschen invloed gebouwd was op den hoek van de Prinsenstraat en de gedempte Leeuwinnengracht.

Links: 9 (Hoofdkantoor Erdmann & Sielcken).

Rechts: Jl Pos Kota (Postkantoorweg) in vroeger eeuwen de bekende Tijgersgracht.

Rechts: Jl Kemukus (Binnen Kaaimanstraat, voordien Binnen Kaaimansgracht).

Tussen de Tijgersgracht en de Binnen Kaaimansgracht lag in de VOC-tijd het slaven- en ambachtskwartier.

Links: 4 Naamloos.

Plattegrond 9

Geo Wehry & Co (1925-1928, A.I.A.).

... een foto van het nieuwe, imposante kantoorgebouw der Firma Geo. Wehry & Co. te Batavia. Naar men ons mededeelt, zal de opening plaats vinden op Woensdag 16 dezer [Mei 1928], 's morgens om 10 uur. Er worden geen speciale invitaties rondgezonden, doch ieder belangstellende is welkom.

Vervolg de weg: Jl Kunir, tot de brug over de Kali Ciliwung.

Naar het noorden (links) zicht op het spoorwegviaduct over de voormalige Stads Buitengracht.

In het halfduister voortkruipend langs de spoorbaan naar het viaduct over de Buitengracht – waar het pakhuis stond, dat vannacht "aan de beurt" was – zagen wij in de verse nog juist 'n paar bruine gestalten weghollen, één sprong in het water en zwom naar den overkant, iets lichts boven z'n hoofd uithoudend, dat kostbaarder scheen dan zijn leven. [Fabricius]

Verantwoording Afbeeldingen:

- Kleine Boom: Jaarboek van Batavia en Omstreken, Weltevreden, 1927, 199.
- Loop van de Ciliwung: Ansicht Boekhandel Visser & Co., Weltevreden.
- Instituut voor de Zeevisserij: Handbook of the Netherlands East-Indies, Batavia 1930, 226.
- Amsterdamsche Poort: Briefkaart – No. 4217. Uitgave – La Rivière & Voorhoeve – Zwolle.
- Detail Stadskaart van de Gemeente Batavia (1921).
- Utrechtsche straat: Ansicht Boekhandel Visser & Co., Weltevreden.
- Borneo Company: Het Indische Leven-4-44, 876.
- Achterkant Javasche Bank: Brochure De Javasche Bank, Batavia 1937.
- Geo Wehry: Het Indische Leven--9, 1096.

Deze wandeling is overgenomen van de website
www.IndischeLiteraireWandelingen.nl

Deze wandeling is samengesteld in samenwerking met
www.KantEnKlaarSuriname.com

